

Nr 3.

Ankom till Riksdagens kansli den 1 mars 1910, kl. 12 m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 2, i fråga om afskaffande af biskops själfskrifna utöfvande af prokanslersämbete vid rikets universitet.

Till utskottets behandling har hänvisats en inom Första kammaren af herr Löfgren väckt motion, nr 37, i hvad den afser hemställan, att Riksdagen ville besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t gå i författning om vidtagande af sådan ändring i gällande bestämmelser, att prokanslersämbetet vid universiteten afskaffades eller, därest några af de med nämnda ämbete förenade funktioner ansåges böra bibehållas under särskildt ämbete, i allt fall biskops själfskrifna utöfvande häraf måtte upphöra.

Till stöd härför anför motionären följande:

Det torde vara obestridligt, att befattningar, hvilka genom ändrade förhållanden icke längre fylla något verkligt behof, böra såsom onödiga afskaffas. Särskildt synes detta gälla om sådana, till hvilka viss person i följd af sitt ämbete är själfskrifven. Angelägenheten att afföra onödiga befattningar, äfven där de ej äro förenade med inkomst, framträder så mycket starkare, därest innehafvaren direkt eller indirekt beredes tillfälle att genom sin ställning öfva inflytande i för hans egentliga syssla främmande angelägenheter, hvilka lämpligast böra själfständigt handhafvas af sakkunniga och ansvariga män.

Det har försports, att förslag är å bane att såsom onödiga afskaffa kyrkofullmäktige, där sådana finnas. Tiden torde desslikes vara inne att, åtminstone i nuvarande form, afskaffa *prokanslersämbetet* vid Uppsala

och Lunds universitet, till hvilka befattningar ärkebiskopen, respektive biskopen i Lund äro själfskrifna, äfvensom *eforaten* öfver rikets allmänna läroverk, som utöfvas af biskoparne i deras skilda stift.

Af de nya universitetsstatuterna framgår oförtydligt, att prokanslersbefattningen för framtiden är intet, utom en tom form. Prokanslern har antingen alldeles samma funktioner som universitetskanslern eller också inga alls. Han skall »göra sig underrättad om alla universitetets angelägenheter, lärarnes verksamhet, undervisningens gång och de studerandes sedliga förhållande samt med upplysningar och råd, där han så aktar nödigt, främja universitetets väl och anseende». Härvid har emellertid universitetskanslern enahanda uppgift. Bestämmelsen kan därför, om den skall af båda de höga ämbetsmännen iakttagas, icke leda till annat än en af stridiga uppfattningar vållad oreda. Dessutom torde i allmänhet prokanslern, på grund af sin speciella utbildning, vara oförmögen att följa den moderna universitetsundervisningens gång på områden, som äro för honom främmande.

Som ett ofruktbart bihang till nyss nämnda skyldighet gäller för prokansler rätten att närvara vid konsistoriernas öfverläggningar, men torde den ömsesidiga uppbyggelsen häraf icke tillräckligt motivera ämbetets vidmakthållande. Utom den allmänna medborgerliga rättigheten att »hos kanslern göra de framställningar och föreslå de åtgärder han anser för universitetet gagnande» har prokanslern slutligen rätt och skyldighet att, »när kanslersämbetet är ledigt, bestrida de åligganden, som tillhöra detta ämbete, till dess Kungl. Maj:t förordnat om ämbetets uppehållande». Sistnämnda funktion, som förefaller att vara af mera reell natur än de öfriga, innebär också den största oegentligheten. Det är nämligen att märka, att universitetskanslern, som skall utses bland män, hvilka visa »nit för vetenskaplig odling», alltså väljes efter helt och hållet andra grunder och med stöd af annan kompetens än den som prokansler själfskrifna biskopen. I författningen har detta förhållande också observerats, enär i dess 11 § stadgas, att, när kanslersämbetet är obesatt eller kanslern är ledig, Kungl. Maj:t skall förordna, »huru med ämbetets utöfning under tiden skall förhållas». Prokanslerns befattning med de verkliga kanslersgöromålen på grund af ämbetsställning är således äfven den skenbar eller helt tillfällig, beroende på Kungl. Maj:ts förordnande.

Men vare sig man ser saken så, att prokanslersämbetet är blott och bart en dekoration, eller så, att det under särskilda betingelser *kan* innebära vissa funktioner för dess innehafvare, ha speciellt Uppsala och Lunds universitet icke förskyllt att stå under en biskoplig protek-

tion, som ej har motsvarighet vid de öfriga högskolorna. Ämbetets vidmakthållande ger ett sken af kyrkans eller, rättare sagdt, vissa kyrkofurstars supremati öfver vetenskapen, som icke har en skymt af berättigande. Äfven om för framtiden den verkliga betydelsen häraf är mindre, sedan prokanslerns yttrande vid tillsättandet af professorsbefattningar kommer att upphöra, kvarstår dock i viss grad faran af obehöriga inflytelser å universitetets angelägenheter från personer, hvilka icke äga en af förhållandenas natur betingad rätt att lägga sitt ord i vågskålen vid de skilda ärendenas bepröfvande. Finnes det emellertid nödigt eller lämpligt att behålla prokanslern som eventuell ställföreträdare för kanslern, bör prokansler af Kungl. Maj:t utses efter liknande grunder som denne.

Biskoparnas eforat synes, likaväl som prokanslersämbetet, kunna afskaffas utan ändring af allmän lag eller kyrkolag.

Utan att vilja underkänna den betydelse såväl prokanslersämbetet som eforatet otvifvelaktigt tidigare ägt, vågar jag sålunda, med stöd af hvad ofvan anförts, hemställa etc.

Enligt nu gällande statuter för universiteten i Uppsala och Lund är ärkebiskopen prokansler för det förra och biskopen öfver Lunds stift för det senare. Öfverstyrelsen föres af en kansler; styrelsen och förvaltningen på stället handhafvas, under kanslerns inseende, af vissa myndigheter. Prokansler kan, då skäl därtill förekommer, bevilja lärare och tjänstemän tjänstledighet för högst en månad. Han äger jämväl förordna vikarie för lärare eller tjänsteman, när sådan erfordras tidigare, än kanslerns förordnande hinner ankomma, äfvensom då vikaries biträde ej kräfvades för längre tid än en vecka. Motionären har angifvit hvad som i öfriga delar enligt statuterna åligger prokanslern. Han har sökt förringa betydelsen af dessa åligganden och ansett, att af universitetsstatuterna oförtydligt framginge, att prokanslersbefattningen för framtiden vore intet utom en tom form.

Utskottet kan icke dela denna uppfattning, och motionären synes själf vara tveksam i saken, då han ifrågasätter, att prokanslersämbetet »under särskilda betingelser kunde innebära vissa funktioner för dess innehafvare», samt för den skull alternativt föreslår, att, om »det finnes nödigt eller lämpligt att behålla prokanslern som eventuell ställföreträdare för kanslern», prokanslern borde utses efter liknande grunder som denne af Kungl. Maj:t.

Det synes utskottet vara uppenbart, att det bör vara af verkligt värde att vid de stora universiteten i Uppsala och Lund äga tillgång till en kanslerns närmaste man, som boende på platsen, snabbt och lätt kan ordna frågor om kortare tjänstledighet för lärare och tjänstemän samt bestämma om vikarie för göromålens uppehållande. Lättare än kanslern kan prokanslern också utöfva inseende öfver förvaltningen och blifva underkunnig om där rådande speciella förhållanden och uppfattningar. Rättigheten att hos kanslern göra de framställningar och föreslå de åtgärder, han anser för universitetet gagnande, får säkerligen därigenom för universitetet större gagn, än att den, såsom motionären velat göra, bör jämföras med personer i allmänhet tillkommande allmänt medborgerlig rättighet härutinnan.

Den kommitté af sakkunnige, hvilken afgaf förslag till de universitetsstatuter, som utfärdades den 10 januari 1876, uttalade, att prokanslersämbetet syntes kommittén böra, såsom för universitetet gagneligt, bibehållas, och kommittén motiverade detta med följande ord: »Genom sin närvaro på stället — något som däremot i fråga om kansliämbetets innehafvare, äfven om denna icke vore en och samma person för båda universiteten, ej kan vara att påräkna — är prokanslern i tillfälle att åt universitetets angelägenheter ägna en omvårdnad, som gynnas ej allenast af närmare bekantskap med personer och förhållanden, utan ock af den ställning, han där innehar.»

De nu gällande universitetsstatuterna af den 27 november 1908 föregingos af en vidlyftig utredning. En år 1899 tillsatt kommitté afgaf förslag och betänkande år 1901 och sedan åtskilliga akademiska myndigheter däröfver yttrat sig, tillkallades särskilda sakkunnige, hvilka år 1907 till kungl. ecklesiastikdepartementet inkommo med utredningar och förslag. I dessa förslag var prokanslersämbetet med den nuvarande själfskrifvenheten till detsamma bibehållet. Vid ärendets slutliga behandling hos Kungl. Maj:t förefanns, enligt hvad utskottet inhämtat, från en fakultetssektion vid det ena universitet uttalande för prokanslersämbetets afskaffande men från en fakultetssektion vid det andra universitetet uttalande för samma ämbetes bibehållande.

Det måste under sådant förhållande antagas, att bestämmelserna rörande prokanslern i de nu gällande universitetsstatuterna, hvilka trädde i kraft den 1 januari 1909, icke inflöto såsom en fortleva från äldre statuter utan efter pröfning af prokanslersämbetets lämplighet och behöflighet och att vid denna pröfning intet fanns mot själfskrifvenheten att erinra.

Däraf torde kunna dragas den slutsats, att den af motionären

uttalade fara för oreda på grund af stridiga uppfattningar, hvilken skulle vållas genom föreskrifterna beträffande prokanslern, icke bestyrkes af erfarenheten, lika litet som dessa föreskrifter, hvilka i nu gällande statuter undergått inskränkning genom borttagande af rättigheten för honom att öfver upprättade förslag till lärarebefattningar afgifva utlåtande, torde kunna anses, såsom motionären befarar, gifva sken af vissa kyrkofurstars supremati öfver vetenskapen.

På grund af hvad nu anförts hemställer utskottet,

att ifrågavarande motion icke må till vidare åtgärd föränleda.

Stockholm den 28 februari 1910.

På utskottets vägnar:

H. BIÖRKLUND.
